



Armoryka

Kazimierz Stronczyński

PIENIĄDZE PIASTÓW
od czasów najdawniejszych
do roku 1300

Armoryka
Sandomierz

Projekt okładki: *Juliusz Susak*

Copyright © 2021 by Wydawnictwo „Armoryka”

Wydawnictwo ARMORYKA
ul. Krucza 16
27-600 Sandomierz
<http://www.armoryka.pl/>

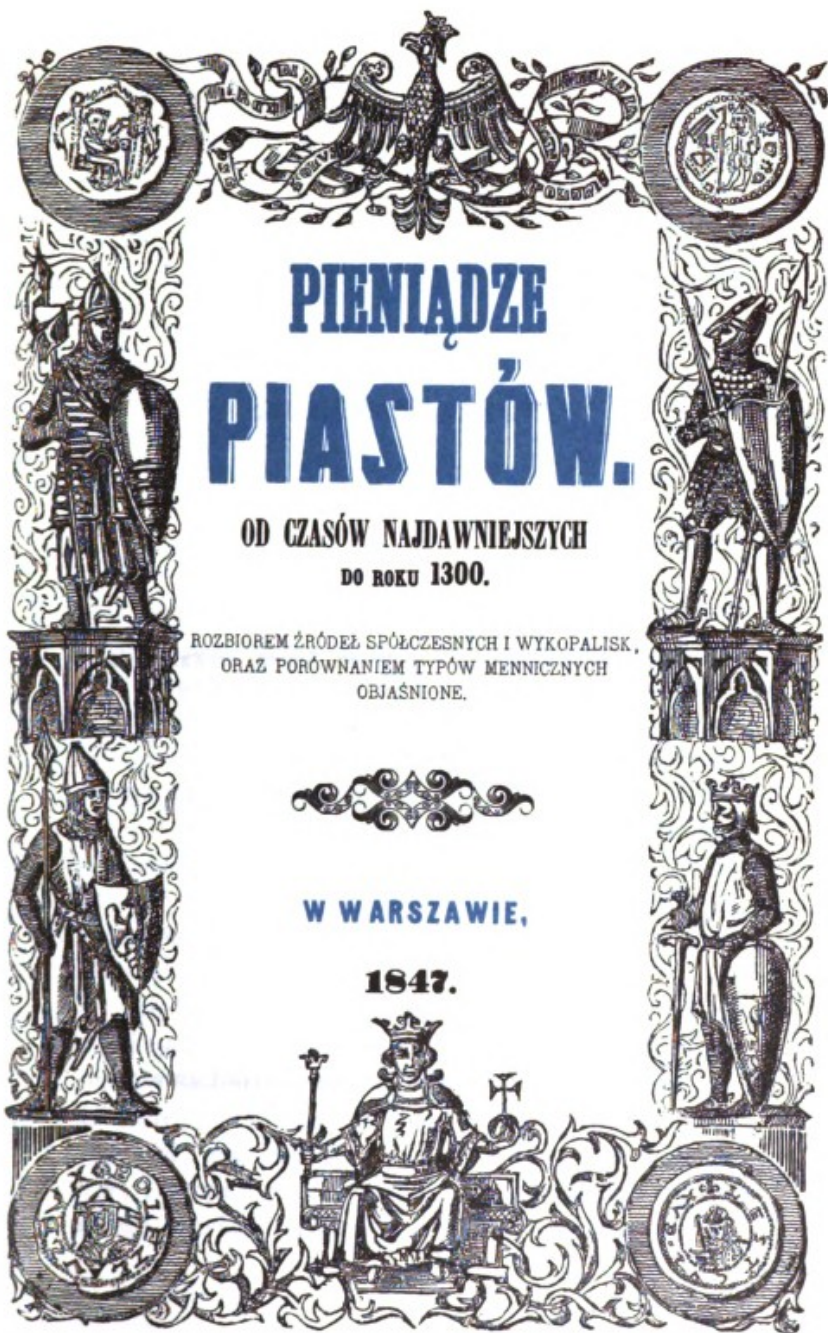
ISBN 978-83-7639-287-2

PIENIĄDZE PIASTÓW.

Wolno drukować, z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, po wydrukowaniu, prawem przepisanej liczby exemplarzy.

w Warszawie dnia 11/10 Lipca 1847 r.

Cenzor J. TUGENDHOLD.



**PIENIADZE
PIASTÓW.**

**OD CZASÓW NAJDAWNIEJSZYCH
DO ROKU 1300.**

ROZBIOREM ŹRÓDEŁ SPÓŁCZESNYCH I WYKOPALISK,
ORAZ PORÓWNANIEM TYPÓW MENNICZNYCH
OBJAŚNIONE.

W WARSZAWIE,

1847.

Exemplarze nieopatrzone podpisem Autora, prawnie będą dochodzone.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read "Stanisław". The signature is written in black ink on a white background.

W DRUKARNI KOMISYI RZĄDOWEJ SPRAWIEDLIWOŚCI.

DO CETTELNIKÓW.

Książka która obecnie na świat wychodzi, przygotowana była pierwotnie jako rozdział do obszerniejszego dzieła o pieczęciach i innych pomnikach sztuki z epoki Piastowskiej. Pojawienie się w r. 1844 kilku nader ważnych wykopalisk, zachęciło mię do przejrzenia już przygotowanej pracy, i tyle materyałów do jój rozszerzenia dostarczyło, że już oddzielną tworzyć mogła całość. Staratem się zrobić ją składem wszystkich wiadomości przedmiotu tego dotyczących, aby sama jedna zastąpić mogła liczne, a powiększłej części rzadkie dzieła do średniowiekowej numizmatyki naszej.

Błędy drukarskie jakie się pewnie nie rzadko w niej napotkają, raczą czytelnicy wybaczyć. W tego rodzaju dziełach są one nieuchronne, tém bardziej, kiedy sam autor korektę prowadzi, który mając przytomnym w umyśle przedmiot, zapomina się często że na drukowane litery patrzy, i oczyma niejako duszy czytając, żadnych nie dostrzega uchybień. Tych które napotkać mogłem, wskaza-

łem na końcu dzieła poprawki, inne łatwo sami czytelnicy sprostują w czém ich proszę aby tego przed rozpoczęciem czytania dopełnili.

Ponieważ Tablice rysunkowe, nie mają ciągłego liczbowania, i w kilku miejscach dziełka są rozrzucone, łatwo by więc kto mógł nabywać exemplarz niezupełny, nie dostrzegając nawet czego mu brakuje. Z tego powodu ostrzegam każdego kogo to może obchodzić, że w książce tej znajdować się powinny następujące Tablice.

- a, Po stronnicy 144, 3 tablice monet Piastowskich ułożone podług wykopalisk (rysowane na kamieniu).
- b, Po stronnicy 144, mapa wykopalisk (ryta na miedzi).
- c, Po stronnicy 198, 3 tablice monet Piastowskich ułożone podług epoki wybicia (rysowane na kamieniu).
- d, Po stronnicy 198, 2 tablice wykazujące stopniową zmianę godeł na pieniądzech Piastów (ryte na miedzi).
- e, Po stronnicy 172, 5 tablic monet Czeskich (rytych na miedzi).
- f, Po stronnicy 180, 2 tablice porównawcze typów Polskich z Czeskimi (ryte na miedzi).
- g, Po stronnicy 210, 1 tablica porównawcza pieczęci Polskich z monetami Czeskimi.
- h, Na końcu dziełka 20 tablic typów Polskich (rytych na miedzi).

Czyli razem tablic **37**.

W końcu dodany jest spis monet Piastowskich znajdujących się niegdyś w zbiorze Tadeusza Wolańskiego.

SPIS PRENUMERATORÓW.

	exemplary
Bandtkie Stężyński Kaźmirz Urzędnik Heroldyi Kr. Pol.	1.
Betcher Ludwik Budowniczy Powiatu Łęczyckiego	1.
Beyer Karól Numizmatyk Warszawski	2.
Biler Karól Numizmatyk Warszawski	1.
Edelstein lekarz wolno praktykujący w Łomży	1.
Ganger Józef Zarządzający Składem aptecznym Armii czynnej	1.
Gliszczyński Stanisław Urzędnik do Szczególnych poruczeń w Kommissyi Rwój. Przychodów i Skarbu	1.
Grzymała Wincenty Obywatel z Lubelskiego	5.
Hornowski Józef Obywatel Gub. Warszawskiej	1.
Kaczanowski Józef Magister Prawa	1.
Kamieński Wojciech Inżynier Pałaców Łazienkowskich	1.
Karczewski Cyryak Obywatel z Gub. Radomskiej	1.
Koene Bernard Urzędnik przy Cesarskim Eremitażu w Petersburgu	3.
Kownacki Waleryan Urzędnik w Kom. R. Przych. i Skarbu	1.
Krzyżanowski Adrian Professor emeryt b. Alexandrowskiego Uniwersytetu	1.
Kuczyk Franciszek Dr. Medycyny i Chirurgii	1.
Lasocki Teodor Obywatel z Płockiego	1.
Lex Józef Naczelnik Sekcyi Technicznej w Heroldyi Król. Pol.	1.
Lipiński Tymoteusz Naucz. Sz. Real. P. W.	1.
Machczyński Ignacy Obywatel z Guber. Warszawskiej	1.
Miączyński Józef Ref. Stanu. Urzędnik Rady Administr. Kr. Pol.	1.

	exemplarzy
X. Niezabitowski Prowincyał XX. Pijarów	1.
X. Popławski Tomasz przełożony nad Seminarium XX. Mis- syonarzy w Warszawie	1.
Potocki Franciszek hrabia, Tajny Radca i Senator	2.
Przeszkodziński b. Półkownik W. P.	1.
Psarski August Archiwista Główny w Heroldyi Król. Pol.	1.
Rudnicki Józef Major dozorujący w Kommissyi Rekruckiej Miasta Warszawy	1.
Siekaczyński Walenty Członek Urzędu Lekarskiego Gub. Radom.	3.
X. Skwarc Józef Kanonik Katedry Kujawsko-Kaliskiej	1.
Smarzyński Józef Naczelnik Powiatu Łęczyckiego	1.
Smolikowski Jan Półkownik Korpusu Inżynierów K. L. i W.	1.
Sobieski Ignacy Obywatel z Gub. Lubelskiej	1.
Spinek Albert b. Poseł i Członek Rady Wychowania	1.
Stępiński Wacław Urzędnik Heroldyi Kr. Pol.	1.
Torański Józef Lekarz Powiatu Stanisławowskiego	1.
Tys Edward Urzędnik Banku Polskiego	4.
Zabieło Henryk b. Koniuszy Dworu J. C. K. Mści	1.



POMYŁKI PIÓRA I DRUKU.

Strona 5 w przedostatnim			
wierszu przypisu <i>samiast</i> stydliwemu powinno być wstydliwemu			
— 13	wiersz 6 od dołu	— pozostaje	— powstaje
— 14	— 7 —	— takie	— także
— —	— 12 —	— gran 17	— gran 18.
— 16	— 3 —	— <i>po wyrasie</i> po- chodzących	— <i>opuszczono</i> głó- wnie
— 18	— 2 od góry	— Rady Stanu	— Rzeczywistego Rady Stanu
— 25	w par. IX wierszu 2	opuszczony rok 1233	
— 31	w wier: 16 od dołu <i>samiast</i>	zmienić	<i>powinno być</i> zmieniać
— 36	— 13 od góry	— składa	— składa się
— 38	— 3 —	— wątpliwość	— wątpliwości
— 52	— 1 —	— onemu	— owemu
— 61	— 11 —	— mięczkowate	— misczkwate
— 69	w przypisie wier: 1	— zwłaszcza	— zwłaszcza
— 88	w wier: 2 od góry	— na odwrocie	— na odwrociu
— 90	— 7 —	— poprzednie	— poprzedni
— —	— 3 od dołu	— których	— które
— 115	— 3 —	<i>po wyrasach</i> Bolesława Kędzierzawego	<i>opuszczono</i> Mie- szka III.
— 126	— 16 od góry	— 1205	— 1207
— —	— 11 od dołu	— w prawo	— w lewo
— 128	— 5 od góry	— księgę	— księgą
— 132	brakteaty z koroną podobno były takie między Makolińskimi, tak mię przynajmniej zapewnił p. Ignacy Zagórski.		
— 135	— 17 od dołu <i>samiast</i>	znalezion	<i>powinno być</i> znaleziony
— 150	— 5 —	— kalpurajuszow- wych	— kalpurajuszow- wych
— 155	— 17 od góry <i>po wyrasie</i>	samęj	<i>opuszczono</i> stronie
— 156	— 2 od dołu <i>samiast</i>	wyobrażają	<i>powinno być</i> wyrażają
— 165	— 13 od góry	— pieniędzami	— pieniędzmi
— 169 § 119	wiersz 3 od góry	— na nie	— na nię
— 180	w wier: 12 od góry	— współzawodni- ctwo	— w spółzawodni- ctwie.
— 182	— 11 —	— Bolesława	— Brzetysława
— 186	— 5 od dołu	— Władysława	— Wratisława
— 194 § 131	wiersz 3 od dołu	wyraz typy	niepotrzebny
— 217	w wier: 15 od góry <i>samiast</i>	nienatrafiali-	<i>powinno być</i> nienatrafiliśmy
		śmy	

strona 219 w wierszu 3 od dołu zamiaszt załały		powinno być załali	
— 227	— 18 od góry	— sprowadzony	— wprowadzony
— 231	— 2 od dołu	— znaduzyc	— z naduzyc
— 239	— 12 od góry	— własnem	— własciwem
— 240	— 2 —	— 1230	— 1233
— —	— 18 —	— całym	— całym
— 244	w tabeli 8 wiersz od dołu w tytule	— Brakteay	— Brakteaty
— 258	w wierszu 3 od góry	— Kazimirza	— Kazimirza
— 259	— 9 od dołu	— wyrobiony	— wyobrazony
— 269	— 3 od góry	— Władysławowi II.	— III.
— 263	— 12 —	— ponowania	— panowania
— 274	— 7 —	— zaliczyło	— naliczyło
— —	w wierszu ostatnim	— Appola	— Appela
— 275	w wierszu 8 od dołu	— objaśnioną	— objaśnionem
— 284	w wier: 18 od dołu	— (1008—1085)	— (1058—1080)
— 285	w numeracyi typów	— typ 35	— typ 36
— 288	— 2 od góry	— (1058—1180)	— (1058—1080)
— 291	w opisie typu 39 wiersz 9	— 1048—1163	— 1148—1173
— 296	w wierszu 18 od góry	— 1183	— 1173
— 297	w przypisie wiersz 2	— jak	— jaki
— 303	w opisie typu 59 wiersz 2	— skierowany	— skierowany
— 304	w opisie typu 61 wiersz 3	— zęcia	— książęcia
— 305	w opisie typu 63 wiersz 14	— wikeu	— wieku
— —	w opisie typu 64 wiersz 3	— w biorze	— w zbiorze
— 306	w opisie typu 65 wiersz 5	— Trzebińskich	— Trzebuńskich
— —	w opisie typu 65 wiersz 7 <i>po wyrasie</i> Ziemowita	<i>opuszczono</i> Ziemomysła	
— 307	w opisie typu 66 wiersz ostatni	— (1078—1102)	— (1080—1102)
— 310	w wierszu 12 od góry	— 1168	— 1167
— 314	— 6 —	— jeśli	— jaki
— 319	— 9 —	— Kędzierzawego	— Kędzierzawemu



I.

WSTĘP — LITERATURA PRZEDMIOTU — ŹRÓDŁA SPÓŁCZESNE.

1. Liczne wykopywane u nas pieniążki naoczne świadki ubiegłych wieków są przedmiotem nader ciekawym dla badacza starożytności. Denary Rzymskich Cesarzów, moneta Kalifów Arabskich, Niemieckie i Anglosaxońskie solidy, dzieci tak różnych narodów i wieków, w téj ziemi jak na Elizejskich polach gdzie wszelkie już namiętności wystygły, spoczywają obok siebie spokojnie, przywołane niejako na świadectwo jednej wielkiej sprawy, wielkiego narodu historii. Krzyż Pański obok Jowisza Statora i sentencyi Alkoranu są to graniczniki o które się ta historia opiera, a każdy z owych świadków, jednego z nich piśmienne nosi na sobie świadectwo.

Obszerne tu dla badacza otwiera się do poszukiwań pole, pole bogate, chociaż twardemi jeszcze zarosłe cierniami. Na niém może on rozwinąć całą potęgę historycznego dowodzenia, a godząc poezją domysłów z zimną matematycznością krytyki, porywać czytelnika w ten wir przeszłości w którym się sam zagrażył, obudzić w nim wyobraźnię skłoną zawsze do obłędu, a jednak dać mu poznać samą prawdę, i tak głęboko wdroyć jój rysy, aby wszędzie potém rozeznąą być mogła.

Pomiędzy temi pieniążkami znajdują się także denary naszych Bolesławów i Władysławów, znajduje się wiele innych bez żadnych napisów, które tém większą obudzają ciekawość, że się bezpośrednio wytłumaczyć nie dadzą. Do ich objaśnienia należy otworzyć księgę dziejów, nie jedną w nich kartę przebiecz, i wydobyć na wierzch zdarzenia które znajdując w nieznanym pieniążku hieroglificzne że tak powiem świadectwo, same wzajemnie jego dawność i jego pochodzenie zaświadczą.

Numizmatyka zatem Piastów naszych nietylko jest zajmującą przez odległość epoki pomników nad któremi się zastanawia, ale nawet przez sposoby jakimi do ich poznania prowadzi; jest jedną z najważniejszych, ale razem najtrudniejszych części archeologii krajowej, dla tego dotąd zaledwo powierzchownie znajomą.

2. Nie od rzeczy więc będzie przy upowszechniającem się coraz bardziej numizmatycznym lubownictwie rzucić w piśmie niniejszém kilka myśli, któreby w oznaczeniu epoki pieniążkom Piastowskim pewną być mogły skazówką. Są one owocem długoletniego namysłu, i wszechstronnego zaznajomienia się z ubiegłemi wiekami. Poprzedziło je widzenie wielu zbiorów, rozważanie trzydziestu kilku odkopanych skarbów, rozczytanie się w dyplomatach i kronikach, przypatrzenie się Piastowskim pieczęciom, i porównanie naszych pieniążków ze społeczną innych krajów monetą.

Nim zaś do tego przystąpię, niezbędną sądzę rzeczą obejrzyć się niejako na to, co już w tym przedmiocie zrobiono, podać wdzięczności naukowego świata imiona owęj szczupłej liczby badaczy, którzy nad wyjaśnieniem tej części dziejów naszych pracowali, i wykazać stanowisko na jakim nas postawiły ich prace.

3. Z upokorzeniem wyznać potrzeba, że w badaniach nad numizmatyką średniowiekową Niemcy nietylko nas wyprzedzili znakomicie, ale że nawet pierwsze naszej własnej numizmatyki zasady im winni jesteśmy. Począwszy od Jerzego Wende (1) który pierwszą ile mi wiadomo rozprawkę o Polskiej monecie napisał, kilku pracowitych badaczy uprawiało tę niwę dla cudzoziemców, zanim ją Czacki lekko tylko dla krajowców poruszył.

Dewerdeck w swojej Szlązkiej numizmatyce (2) kilka słów w ogólności poświęcił monecie Piastów, dowodząc przytaczaniem stosownych miejsc z kronik, że ta od czasu przynajmniej Mieczysława II istnieć musiała. W opisach szczegółowych Szlązkich pieniędzy pomieszał niektóre Polskie, a między innemi znaną monetkę Bolesława z świę-



tym Wojciechem, którą Bolesławowi III księciu Lignickiemu zmarłemu r. 1352 przypisuje.

Niektóre także uwagi o monecie Piastów rzucił Braun w rozprawie swojej o Polskiej i Pruskiej mennicy, której dzieje szczególniej pod panowaniem krzyżackiego zakonu a następnie pod panowaniem królów Polskich śledził. — Razem z Wendem i Dewerdeckiem powstaje on przeciw

(1) *Exercitatio prima et secunda de primis polonorum nummis argenteis Thorn.* 1702. — 4to. Toż samo powtórzone w piśmie zbiorowem *Melethemata Thornunensia* wydawanem przez Piotra Jaenisch. Zobacz Tom I. karta 101.

(2) *Silesia numismatica.* Jauer. 1711. — 4to.

upowszechnionemu zdaniu naszych kronik XVI wieku, jakoby Polska przed Wacławem kruszcowych pieniędzy nie znała (1).

Wyobrażony w dziele Dewerdecka pieniążek Bolesławowski z Śtym Wojciechem dał powód Danielowi Seylerowi profesorowi gimnazjum w Elblągu do napisania dosyć obszernej rozprawy, w której dowodzi że monetka ta nie może być ani Szlązką ani nawet Czeską, ani też do XIV wieku odnoszoną, ale jest Polską nierównie dawniejszą. W ogólności przypisuje ją Bolesławowi Chrobremu (2).

4. Tyle miał przygotowanego materiału Joachim, kiedy w obszerném dziele swoim (*Neueröffnetes Groschen Cabinet*) (3) rzecz o Polskich pieniądzach zamieszczał. Szczegółowe opisy monet wszystkich krajów poprzedza w niém autor ogólną rozprawą o rzeczy mennicznej każdego państwa. We względzie Polskiej a zwłaszcza Piastowskiej numizmatyki korzystał wprawdzie z pism poprzedników swoich, ale zwiększył je znakomicie wiadomościami czerpanymi z kronik, statutów i przywilejów, które w dosłownych przytoczeniach czytelnikom przedstawia. Dowodzi że Polska moneta dawniejszą jest niż powszechnie mniemano, że ją wybijać musiał Bolesław Chrobry który tak wspaniale Cesarza Ottona w Gnieźnie przyjmował, że ślady o monecie krajowej pod Bolesławem Śmiałym znajdujemy w Długoszu, pod Mieczysławem Starym w Kadłubku, pod Henrykiem Brodatym w przywileju nadanym przez tegoż mniszkom Trzebnickim, pod Bole-

(1) *Ausführlich historischer Bericht vom Pohnisch- und Preussischen Münswesen. Elbing 1722 4to.*

(2) *Wahrscheinliche Gedanken über eine sehr alte und rare Münze mit dem Bildniss und Nahmen des ersten Preussischen Apostels und Märtyrers S. Adalberti*— rozprawa umieszczona w dziele *Erleutertes Preussen, Königsberg 1725 8vo Tom 2gi 79.*

(3) *Leipzig 1749—53. 4 Tomy 8vo*— Polskie monety znajdują się w 8mym poszycie.

sławem Wstydlwym w podobnym przywileju żydom udzielonym (1). W opisach szczegółowych dołącza do znanego już Dewerdekowi pieniążka pięć następujących:



Dewerdekowski jednak pieniążek nie pod Bolesławem Chrobrym ale pod Kędzierzawym umieszcza.

Naruszewicz w historii narodu Polskiego częste czyni wzmianki o monecie za Piastów, przy czém spólczesne powołuje źródła. Widać z nich że przedmiot ten nie był mu obcym, uwagi atoli jego są zbyt ogólne aby z nich jakąś utworzyć można całość.

5. Na tym stopniu zastał numizmatykę naszą Tadeusz Czacki, który w dziele o Litewskich i Polskich prawach w tój prawdziwej skarbnicy krajowych starożytności, obszerny poświęcił ustęp rzeczy mennicznej, i opisaniu znanych mu stempli na Polskich pieniążkach. Niektóre z nich należą do Piastowskich czasów, a z pomiędzy tych ostatnich dwa następujące brakteaty po pierwszy raz w dziele jego ciekawa poznała publiczność:



przycém pierwszy pieniążek Joachima w nowej przedstawiony odmianie.

(1) Myli się Joachim rozumiejąc że w przywileju dla żydów w r. 1261 wydanym, *Boleslaus dux Polonias* znaczy Bolesława Wstydlwego. — Jest to Bolesław Pobożny książę Kaliski Wspólczesny stydlwemu który także umarł w roku 1279.

Czacki szybko wprowadził przebiegł dzieje Piastowskiej mennicy; w powoływanych atoli przez siebie źródłach bogate nagromadził materiały do rozważania temu, toby należytém wypracowaniem téj części dziejów naszych chciał się zatrudnić. W opisach monet rozumuje on mało, raz że to było dla niego ubocznym przedmiotem, drugi raz że zbyt mało rodzajów stempli miał pod ręką, aby rozumowania historyczne na nich mógł uzasadniać, a z figur po dawniejszych dziełach porozrzucanych korzystać nie chciał. Nic też dziwnego że niektórym pieniążkom swoim niewłaściwą naznacza epokę (1).

6. Cokolwiek obszerniej zastanowił się nad monetami Piastów Ignacy Potocki. Wykopany w dziedzictwie jego w Klementowicach nieznany pieniążek Bolesławowski, podał mu do tego sposobność. W rozprawce z tego powodu napisanej rzucił on kilka uwag ogólnych co do mennicy Polskiej w XI, XII i XIII wieku (2). Za szczegółowy przedmiot badań wziął 4 rodzaje Piastowskich pieniążków, z których dwa znane już były z dzieł dawniejszych, dwa zaś następujące:



po pierwszy raz ukazały się w jego rozprawie.

Potocki nie ograniczył się na samych domysłach; w rozumowaniach owszem swoich kieruje się wagą pieniążków

(1) Dwa błędy Czackiego najbardziej są uderzające: 1. uznanie brakteatu z literą ozdobną L. po której stronach litery R. P. są umieszczone za monetę Ludwika króla Polskiego, oraz przypisanie Kaźmirzowi Jagiellończykowi pieniążka na Tablicy I. pod liczbą 12 umieszczonego. — Pierwszy Jerzy Bandtkie uważa z Dewerdekiem za Szlązki, drugi należy Kaźmirzowi Wielkiemu, jak to udowodnił Ignacy Zagórski. — Zobacz Gazetę Polską N. 84 z r. 1828.

(2) Rozprawa ta umieszczona jest w 14 Tomie Roczników b. Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie.

i próbą srebra z jakiego są wybite. Bspieczne to skazówki, ale jak uczy doświadczenie, same jedne nie wystarczają do kierowania się w pośród ciemności wszechstronnie dotąd ogarniających pierwotną numizmatykę naszą. Doprowadziły one autora do wypadków w niektórych miejscach tak nie prawdopodobnych, że rozbioru nawet nie potrzebują. Z tém wszystkiém praca Ignacego Potockiego wykazała w przedstawionych pieniążkach wzajemny co do wagi i próby srebra stosunek, który numizmatyka w jego domysłach bardzo oświeca, i którego przeto z pa-mięci spuszczać nie powinien.

Spółcześnie prawie z Czackim i Potockim Mader numizmatyk Czeski roztrząsając krytycznie niektóre pieniążki średniowiekowe, nie przepomniął o Piastowskich, i w dziele swoim (1) oprócz kilku odmian dawniej znanych typów, cztery następujące pierwszy raz dał poznać uczonemu światu.



Rozprawa o monecie Polskiej napisana przez Jerzego Arnolda sławnego w swoim czasie lubownika numizmatyki, dla dziejów późniejszej mennicy wielce szacowna, kilka zaledwie słów o pieniądzech Piastowskich zawiera, a i te nawet są błędne (2).

(1) *Kritische Beyträge zur Münzkunde des Mittelalters Prag 1803.*—15. 6 Tomów 8vo.

(2) Umieszczona jest w 6 Tomie Roczników Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk w Warszawie na stronie 292.

7. Jerzy Samuel Bandtkie zasłużony Professor i Bibliotekarz Uniwersytetu Jagiellońskiego w rozprawie o najdawniejszych monetach Polskich i Szlązkich (1) starał się wyczerpać wszystkie wiadomości jakich mu tylko społeczne źródła i dzieje dostarczyć mogły. Praca jego chociaż nie zupełnie wolna od błędu, pełna przecież troskliwie nagromadzonych cytatach, ważną jest dla każdego badacza pierwotnej numizmatyki naszej. Dowodzi on, że już Bolesław Chrobry wybijać musiał własną monetę, że ją wybijał niezawodnie Krzywousty, że po śmierci tego monarchy i rozdziale kraju na pojedyncze dzielnice równie Piastowie Szlązcy jak Krakowscy i Wielkopolscy prawo bicia oddzielnych pieniędzy sobie zachowali; że ówczesna Polska moneta większą miała wartość od Czeskiej, że w XII i XIII wieku nastąpił zwyczaj częstego onę przetapiania; że rozdrobnieni w końcu XIII i XIV wieku Piastowie Szlązcy prawo wybijania monety dzierżawą jak się zdaje puszczali; że to prawo w Księstwie Krakowskim zawsze przy monarchach zostawało; że nareszcie wyraz *asperiolii* użyty w kronice Anonima Archidyakona Gnieźnieńskiego którego niedokładne zrozumienie było najpierwszemu źródłem owej bajki o skórzanych pieniądzach w Polsce, nie znaczy drobnej monety czyli brakteatów jak chce Naruszewicz i Ignacy Potocki, ale znaczy istotnie skórki wieńczone albo popielicze które tak jak wszystkie futra były przedmiotem znacznego podówczas handlu. Z tym wszystkim rozprawa ta nie zawierając opisów i objaśnień pojedynczych pieniążków Piastowskich, nie zaspakaja jeszcze licznych lubowników numizmatyki krajowej.

(1) *Pierwotnie* napisana była po niemiecku i umieszczona w piśmie per-rydycoznem pod tytułem: *Schlesien ehedem und jetzt*. Breslau 1806. Na polski język tłumaczył ją brat autora zasłużony Professor i Dziekan Uniwersytetu Warszawskiego później Rada Stau i Członek Kommissji Rządowej Sprawiedliwości Jan Wincenty Bandtkie. Zobacz poszyt marcowy i kwietniowy Pamiętnika Warszawskiego F. Bentkowskiego z r. 1816.

Appel numizmatyk Wiedeński i posiadacz znacznego zbioru monet średniowiekowych i nowszych czasów, w drugim tomie obszernego dzieła swego (1) opisał także kilkadziesiąt numizmatów Polskich, a pomiędzy nimi kilka Piastowskich pieniążków. Opisy jego pozbawione wszelkiej krytyki, a nawet historyczne wzmianki o panujących pofalszowane, czynią to dzieło dla nas zupełnie bezużytecznym (2). Z tém wszystkiém dał on wyobrażenie następującego nieznanego dotąd pieniążka, chociaż tak niedokładnie



wykonane że go zaledwie poznaćby można; w dodatkach zamieścił także rysunek jednej monety, którą za Polską uważa, która się jednak bardziej Węgierską być zdaje.

S. Wykopanie w roku 1824 we wsi Trzebuniu niedaleko Płocka znacznego skarbu pieniędzy X i XI wieku, oraz drugiego podobnego w Sierpowie pod Łęczycą uważać można za epokę w dziejach numizmatyki Piastowskiej. Znaczna część owych pieniążków Towarzystwu Królów: Przyjaciół Nauk nadesłana, dała powód Joachimowi Lelwelowi do napisania obszernej nad całą numizmatyką średniowiekową rozprawy, zakończonej ogólnemi uwagami nad numizmatyką Piastów, i objaśnieniem kilkunastu pieniążków tej dynastyi. Rozpoczął autor te studia wrytowaniem w r. 1825 dwóch tablic starych pieniędzy, do któ-

(1) *Münzen und Medaillen aller Könige etc. Pesth und Wien 1822. 8vo.*

(2) Tak np. Lokietka zrobił księżciem Mazowsza, ubrał go pod r. 1296 w królewską koronę, a przypisał mu Ruski pieniążek Władysława księcia Opolskiego Gubernatora Rusi za panowania króla Ludwika, bez względu na to że Lokietek ani pędzi ziemi na Rusi nie posiadał.

rych dodał krótki wykład umieszczonych na jednej z nich 10^{ciu} typów polskich, z tych dwa następujące:



w żadnym dotąd dziele nie były opisane (1).

Następnie mając sposobność widzenia jeszcze większej owych pieniążków liczby, obszerny ich rozbiór przedstawił Towarzystwu na jednym z jego posiedzeń (2). Głównym zadaniem autora w zakresie Polskiej numizmatyki, było udowodnienie, że znaleziony w Trzebuniu pomiędzy innymi pieniążek



jest monetą Bolesława Chrobrego. Wszakże dodatkowa część o późniejszych Piastowskich pieniążkach więcej jest tu rozszerzona, dołączone w nią zostały 3 pieniążki Czackiego, jedna z monet Maderowi już znanych w lepszym przedstawiona rysunku, a oprócz tego 3 zupełnie nowe, a te są następujące;



(1) Tytuł tej ćwierć arkuszowej broszurki jest: *Dwie tablice starych pieniąży w roku 1824 w Trzebuniu blisko Płocka wykopanych*. 1825.

(2) Rozprawa ta umieszczoną była częściowo w *Dzienniku Warszawskim* w latach 1825 i 1826, osobno zaś wyszła pod tytułem: *Starych pieniąży w Trzebuniu wykopanych objaśnienie*. Warszawa 1826.

W roku 1835 wydał tenże autor drugie jeszcze obszerniejsze dzieło, całą numizmatykę średniowiekową na celu mające, które pod względem monet Piastów przed Kazimirzem Wielkim żadnych nowych nie obejmuje szczegółów, odmienny tylko niektórym pieniążkom daje wykład (1).

W ogólności oprócz zbioru Trzebuńskiego i Sierpowskiego w których według zdania samego autora jedna tylko Polska znajdowała się moneta, nie miał tenże sposobności badania innych odkopai z Piastowskimi pieniążkami, nie widział ich zatem w ich przyrodzonym sąsiedztwie, to jest z poprzedzającymi one i po nich następującymi krajowymi monetami, lub ze współczesnymi mniej więcej monetami zagranicznymi których epoka dokładnie oznaczyć się daje. Pięć nowych typów w dziełach jego wyobrażonych, i niektóre odmiany dawniej znanych, widział on tylko w pojedynczych sztukach w zbiorach lubowników nauki, i nad niemi ani próby wagi, ani próby dobroci srebra nie uskuteczniał. Pozostawała mu więc jedyna skazówka, to jest porównanie typów naszych pieniążków z typami monety zagranicznej, i na zasadzie takiego to porównania doszedł on do wniosków, do których sam mało przywiązywał wagi, i kilkakrotnie je zmieniał (2). Dla tego dzieła jego pełne erudycyi i zarówno dla Polskiej jak w ogólności dla całej numizmatyki średniowiekowej szacowne, upowszechniły kilka błędnych mniemań, tém niebezpieczniejszych że wy-

(1) *Numismatique du moyen age Paris 1835*. 2 Tomy 8vo i atlas fol. obl. dodane tu są jeszcze w zakresie Polskich monet dwa pieniądże Kazmirza Wielkiego to jest Grosz znany z dzieł Mniszcha i Czackiego, oraz półgroszek w Czackim mylnie za monetę Kazmirza Jagiellończyka opisany.

(2) Tak np. pieniążek Joachima N. 4 uważał pierwsiastkowo za monetę Władysława Łokietka, później przypisał ją Odoniczowi albo Laskonogiemu. Ten sam przypadek zachodzi z monetą innego Władysława z napisem miasta Krakowa z drugiej strony, który w objaśnieniu pieniądzy Trzebuńskich odniesiony jest do czasów Laskonogiego, w średniowiekowej zaś numizmatyce do czasów Łokietka i t. p.

szły z pod pióra tak biegłego dziejopisa, i że czytelnika z słabiej strony bo za serce chwytają. Cóżkolwiek bądź, jemu należy się sława utorowania na tém bezdrożu ścieżki dla późniejszych badaczów. Długo ona będzie jedynym ich przewodnikiem, a choć się któremu uda gdzie niegdzie sprostować jej kierunek, przecież w wielu miejscach po niej tylko postępować musi. On nauczył jak ważny dla nauki wypadek przynosi krytyczne zbiorów wykopywanych objaśnienie, a zarazem pokazał jak do takiego objaśnienia przystępować należy.

Z pomiędzy wszystkich dzieł traktujących o numizmatyce Piastowskiej te tylko jedne łączą obszernie uwagi ogólne z rozbiorami szczegółowemi licznych pojedynczych typów; one jedne są obrazem stanu na jakim dziś ta nauka zostaje; pod ich wrażeniem są dotąd wszyscy numizmatycy, nad nimi zatem nieco się jeszcze zastanowić musimy (1).

9. Rozpoczyna autor dzieje Piastowskiej mennicy od Bolesława Chrobrego, i dzieli je na 3 peryody. Do pierwszego z nich który od roku 1000 do 1080 ciągnie, należą podług niego 3 następujące pieniądze:



pierwszy z nich przypisuje Bolesławowi Chrobremu, dwa następne Śmiałemu.

(1) Wziąłem tu pod rozbiór część o Polskich monetach w dziele tego autora *numismatique du moyen age* jako zawierającą najpóźniejsze jego w tej mierze myśli.

Drugi peryod mennicy Piastów rozpoczynający się z r. 1080, kończy się na r. 1177, a pieniądze tego peryodu dzieli autor na dwie klasy: jedne z nich które noszą na sobie wyobrażenie albo napis S. Wojciecha, bite są w Wielkiej Polsce, te zaś które żadnej o tym świętym wzmianki nie mają, są Małopolskie.

Za przykład denarów tego peryodu autor wybrał następujące:



z tych pierwszy uważa za monetę Bolesława Krzywoustego, powołując w tej mierze opinią Ignacego Potockiego, Joachima i Seylera (1), drugi Bolesławowi Kędzierzawemu przyznaje.

Trzeci nareszcie peryod, jak go autor nazywa peryod zamieszania mennicznego trwa od r. 1177 do r. 1300 to jest do zaprowadzenia groszy Czeskich. W tym peryodzie pozostaje moneta drobna, istnieją wprawdzie obok niej grubsze denary, ale te są rzadkie, często widzieć można zamiast zdawkowych pieniędzy monetę łamaną na części. Książęta udzielają pozwolenia miastom i biskupom na oddzielne mennice. Dla Wielkopolski jedna tylko mennica w Gnieźnie, a ciągle dwóch panujących książąt, zkad po-

(1) Nie wiem na jakiej zasadzie powołaną jest tu opinia dwóch ostatnich. Seyler bowiem przypisał ów pieniążek Bolesławowi Chrobremu, a Joachim i po nim Appel kładą go pod Kędzierzawym. Dziwna także rzecz że autor nie korzystał z dzieła Madera które wyżej przytoczyłem.

myśl umieszczania obu na monetach. Do tego peryodu zalicza autor 4 następujące denary:



z tych pierwszy uważa za monetę Bolesława pobożnego Księcia Kaliskiego zmarłego w r. 1279, drugi za pieniądz Bolesława Wstydliwego, trzeci acz z niepełną pewnością przyznaje przecież Przemysławowi drugiemu, który później był całej Polski monarchą, czwarty nareszcie jest podług niego Władysława Łokietka pieniążkiem.

Dodana w końcu rozprawa o handlu Słowian a mianowicie Polaków, nie wchodzi w zakres naszych badań.

Trudno odgadnąć na jakich zasadach autor oparł taką monet Piastowskich klasyfikacją; dla czego mianowicie w pierwszym peryodzie obok pieniądza który Chrobremu przypisał ważącego gran 17 umieszcza dwa inne zaledwie 6 granowe, a które ani postacią liter, ani pomysłem w rysunku nic z tamtym spólnego nie mają. Wszakże i w Czechach nawet, pierwszy peryod, to jest peryod grubych solidów zakończył się nierównie wcześniej, bo ze śmiercią Brzetysława I. r. 1052. Niepodobna takie pojąć przyczyny umieszczenia w trzecim peryodzie cieniutkiego i lekkiego pieniążka N. 3. obok innych grubych i nierównie ważniejszych.

10. Kaźmirz Władysław Bandtkie w nader popularnym dziełku swoim *Numizmatyka krajowa* (1) co do monet Piastowskich głównie miał na celu dać po-

(1) Warszawa 1829. 4to.

znać zbieraczom numizmatów Polskich różnorodność stempli które się na tychże monetach przytrafiają; w oznaczaniu zaś ich epoki trzymał się po największej części objaśnienia skarbu Trzebuńskiego. Odstąpił wprawdzie w niektórych miejscach od zdań autora tychże objaśnień, ale powody które go do tego skłoniły, krótko bardzo czytelnikowi wyłuszcza. Przecięż w dziełku tém oprócz licznych odmian znanych dawniej typów, mamy 5 zupełnie nowych, a rysunek monety przez Lelewela za pieniądz Chrobrego uważanej, z nierównie dokładniej wybitych zrobiony exemplarzy, co podaje sposobność gruntowniejszego nad ową monetą zastanowienia się, i sprostowania błędnych o nią mniemań, na nieszczęście już bardzo upowszechnionych.

Pierwszy raz w dziele P. Bandtkiego wyobrażone pieniążki są następujące:



11. Z prac P. Tadeusza Wolańskiego widzieliśmy tylko broszurkę o trzech medalach z czasów Miecysława I. i Bolesława Chrobrego. Donosząc o tak ważnym odkryciu w Bibliotece Warszawskiej (1) namieniłem pokrótce czego rozprawie P. Wolańskiego nie dostaje, abyśmy tę samą wiarę w autentyczność owych medali powzięli, którą w nas autor przelać usiłuje, myśli moje rozwinę jeszcze więcej na swoim miejscu. Obszerniejszego dzieła o monetach Piastowskich do którego jak mi

(1) Tom 4 z roku 1843 karta 149.